

Kunstloc

advies

**Kunstwerk 'De Stoelen' en
bevrijdingsmonument
rotonde Dorpsstraat / Helmondsestraat**

Naam adviseur: Bas Veldhuizen
Datum: 22-05-2023

Aanleiding

Dit advies van Kunstloc Brabant kwam tot stand op verzoek van dhr. Gert-Jan Willems, projectleider team Openbaar Beheer van gemeente Gemert-Bakel. Het advies richt zich op de voorgenomen verplaatsing van kunstwerk 'De Stoelen' van Thijs van Kimmenade naar het hart van de rotonde Dorpsstraat/Helmondsestraat te Bakel. De vraag luidt kritisch te bezien of de plaatsing van dit kunstwerk afbreuk doet aan het bevrijdingsmonument van kunstenaar Martien Hendriks, dat op deze locatie in de groenstrook is gesitueerd. Aanleiding is het ontvangen schriftelijke bezwaar van dhr. Hendriks tegen de plaatsing van het kunstwerk van dhr. Van Kimmenade op voornoemde locatie. Het advies is opgesteld door Bas Veldhuizen, adviseur beeldende kunst van Kunstloc Brabant.

Auteursrecht, persoonlijkheidsrecht

Vrijwel elk werk dat een beeldend kunstenaar, fotograaf, architect, illustrator of ontwerper maakt, wordt beschermd door het auteursrecht. Zolang er sprake is van enige originaliteit, dan is een werk al auteursrechtelijk beschermd. Om auteursrecht te krijgen, hoeft een werk niet te worden geregistreerd. Ook is het niet nodig om het bekende symbool © te gebruiken. Met de creatie van een werk ontstaat automatisch auteursrechtelijke bescherming.

De maker van een werk heeft naast de exploitatierechten (de openbaarmakings- en verveelvoudigingsrechten) ook persoonlijkheidsrechten (*artikel 25 AW*). Waar exploitatierechten voornamelijk zien op de financiële waarde van het werk, zijn persoonlijkheidsrechten gebaseerd op de persoonlijke band van de maker met het werk. Persoonlijkheidsrechten zijn in beginsel (in tegenstelling tot exploitatierechten) niet overdraagbaar. Persoonlijkheidsrechten bestaan uit;

- het recht te beslissen of een werk al dan niet in de openbaarheid wordt gebracht
- het recht noodzakelijk geachte wijzigingen aan te brengen en het werk eventueel zelfs terug te trekken
- het recht op erkenning als maker, waaronder het recht op naamsvermelding
- het recht zich te verzetten tegen wijziging of aantasting van het werk

Op basis van de persoonlijkheidsrechten kan de maker van het werk bezwaar maken als anderen het werk verminken of aantasten, het een andere naam geven of er de naam van iemand anders bijzetten. Van aantasten van het werk kan ook sprake zijn wanneer de omgeving zodanig veranderd wordt, dat het werk zelf niet meer tot zijn recht komt.

Auteurswet 1912

Hoofdstuk I. Algemeene bepalingen

§ 6. De beperkingen van het auteursrecht

Artikel 25

1. *De maker van een werk heeft, zelfs nadat hij zijn auteursrecht heeft overgedragen, de volgende rechten:*
 - a. *het recht zich te verzetten tegen openbaarmaking van het werk zonder vermelding van zijn naam of andere aanduiding als maker, tenzij het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid;*
 - b. *het recht zich te verzetten tegen de openbaarmaking van het werk onder een andere naam dan de zijne, alsmede tegen het aanbrengen van enige wijziging in de benaming van het werk of in de aanduiding van de maker, voor zover deze op of in het werk voorkomen, dan wel in verband daarmee zijn openbaar gemaakt;*
 - c. *het recht zich te verzetten tegen elke andere wijziging in het werk, tenzij deze wijziging van zodanige aard is, dat het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid;*
 - d. *het recht zich te verzetten tegen elke misvorming, vermindering of andere aantasting van het werk, welke nadeel zou kunnen toebrengen aan de eer of de naam van de maker of aan zijn waarde in deze hoedanigheid.*

2. *De in het eerste lid genoemde rechten komen, na het overlijden van de maker tot aan het vervallen van het auteursrecht*, toe aan de door de maker bij uiterste wilsbeschikking aangewezen.*
3. *Van het recht, in het eerste lid, onder a genoemd kan afstand worden gedaan. Van de rechten onder b en c genoemd kan afstand worden gedaan voor zover het wijzigingen in het werk of in de benaming daarvan betreft.*
4. *Heeft de maker van het werk het auteursrecht overgedragen dan blijft hij bevoegd in het werk zodanige wijzigingen aan te brengen als hem naar de regels van het maatschappelijk verkeer te goeder trouw vrijstaan. Zolang het auteursrecht voortduurt komt gelijke bevoegdheid toe aan de door de maker bij uiterste wilsbeschikking aangewezen, als redelijkerwijs aannemelijk is, dat ook de maker die wijzigingen zou hebben goedgekeurd.*

** Na de dood van de maker gaat het recht over op de erfgenamen; pas zeventig jaar na zijn overlijden wordt het werk rechtenvrij. Om misverstanden te voorkomen: met 'auteursrecht' wordt hetzelfde bedoeld als met 'copyright'. Ook 'beeldrecht' wordt vaak gebruikt voor auteursrecht op visuele werken. Deze term is gerelateerd aan de Stichting Beeldrecht, één van de organisaties die is opgegaan in Pictoright.*

Kunst in de openbare ruimte

Kunst in de openbare ruimte is veelal voor een specifieke locatie gemaakt en is site specific. In principe blijft het daar tot het aan het eind van de levensduur. Er zijn omstandigheden die effect hebben op het kunstwerk. Zoals de herinrichting van een plein of park. Er kan ook iets met een kunstwerk zelf aan de hand zijn, waardoor de bestaande situatie niet te handhaven is: door vandalisme, een chronisch conserveringsprobleem of een beëindiging van een contract. Het kan gaan om een tijdelijke verandering door de herbestrating van een plein. Dit soort situaties, tijdelijk of permanent, vragen om specifieke maatregelen en stappen.

Een wijziging van de directe omgeving heeft in meerdere of mindere mate effect op het kunstwerk. Dit hoeft niet altijd een verslechtering te zijn, een met zorg uitgevoerde renovatie van de omgeving kan de beleving van het kunstwerk ten goede komen.

Bezwaar

Op 2 februari, kort na het overlijden van Thijs van Kimmenade op 23 januari 2023, meldde kunstenaar Martien Hendriks uit Gemert zich per brief bij het college van burgemeester en wethouders van gemeente Gemert-Bakel, na via de media van het plan tot herplaatsing vernomen te hebben, met een bezwaar tegen de herplaatsing op de rotonde aan de Dorpsstraat in Bakel. In de brief stelt hij:

"Aangezien mijn creatie "Bevrijdingsmonument" aan deze rotonde staat ben ik belanghebbende. Voor het besluit tot deze herplaatsing ben ik niet gekend. Hierbij maak ik bezwaar tegen dit voornemen."

Een persoonlijk onderhoud met ambtenaar Gert-Jan Willems leidde niet tot een wezenlijk ander inzicht, waarna kunstenaar Martien Hendriks een tweede brief op 12 februari aan het college richtte waarin hij zijn bedenkingen kenbaar maakt.

"Mijn creatie "Bevrijdingsmonument" staat aan deze rotonde dus ben ik direct belanghebbende. Met de besluitvorming van deze herplaatsing is op geen enkele wijze rekening gehouden met mijn belang hierbij of ben ik hierin gekend. Wel is kennelijk overleg geweest met een kunstorganisatie waarbij mijn creatie "verkeerd ingeschat" zou zijn.

Dat u destijds het beeld van dhr. van Kimmenade heeft verwijderd was al een auteursrechtelijke blunder waaruit lessen getrokken zouden moeten zijn. Dat nu voorbijgegaan wordt aan mijn belang in deze geeft blijk van een stuitende desinteresse. Ook voornoemde kunstorganisatie ontbeert kennelijk enige notie van auteursrecht of persoonlijkheidsrecht.

Het voornemen van dit besluit via de media te moeten vernemen in een overlijdensbericht van dhr. van Kimmenade brengt mij in een uitzonderlijk lastige en onaangename positie. Enerzijds piëteit met de erven van Kimmenade en anderzijds, hoe pijnlijk ook gezien de situatie, mijn bedenkingen.

Aangezien de herplaatsing op deze locatie al breed aangekondigd is in de media voorzie ik door uw toedoen vragen en bejegeningen welke voor onwetenden en vooringenomen elementen lastig te duiden zijn. Voor de eventuele gevolgen daarvan houd ik u verantwoordelijk. Het beeld terugplaatsen op zijn oorspronkelijke plek is de minst pijnlijke oplossing voor alle partijen en doet recht aan het beeld en zijn maker."

Een terugblik op het proces

In april 2022 maakte adviseur Bas Veldhuizen van Kunstloc Brabant in samenspraak met ambtenaar Gert-Jan Willems op verzoek van de toenmalige wethouder Bart Claassen een analyse van de verschillende opties voor herplaatsing van het kunstwerk 'De Stoelen' van Thijs van Kimmenade. Dit gebeurde in opdracht van Gemeente Gemert-Bakel aan de hand van door gemeente en kunstenaar aangeleverde fotodocumentatie, locatiebezoeken en gesprekken met de genoemde personen. De informatie werd in een matrix samengevat en gedeeld met kunstenaar Thijs van Kimmenade.

Op 2 juni 2022 was de matrix de onderlegger van het gesprek met alle genoemde partijen. Op basis van het gesprek werd een advies aan de gemeente geformuleerd.

Zeven verschillende locaties, te weten: het Wilbertsplein; rotonde Dorpsstraat; rotonde De Rips; rotonde Milheeze; de tuin van het parochiehuys in Bakel; de groenstrook bij molen Laurentia in Milheeze; de Groenstroken nabij het tankstation Van Kessel in Milheeze werden in de matrix nader beschouwd op: de technische mogelijkheid van herplaatsing; kosten; draagvlak bij belanghebbenden en omwonenden; het kunsthistorische belang; het belang van de locatie en kunstwerk voor de cultuurhistorie; de relatie met de omgeving; het belang dat de gemeenschap aan het kunstwerk hecht; het gebruik of de functie van het kunstwerk.

Op verzoek van kunstenaar Thijs van Kimmenade werden ook de opties van schenking van het werk aan twee musea, te weten: Museum De Wieger in Deurne en het Museum in Amersfoort tegen het licht gehouden. Ook retournering van het werk aan de kunstenaar, indien de partijen niet tot elkaar zouden komen, werd als optie benoemd. Tijdens het gesprek op 2 juni 2022 sprak Thijs van Kimmenade uit dat terugplaatsen op het Wilbertsplein nog steeds zijn voorkeur had. Omdat terugplaatsing zou betekenen dat de herinrichting van het plein grotendeels zou moeten worden teruggedraaid (met negatieve gevolgen voor het draagvlak en de inschatting dat een tweede herinrichting financieel geen haalbaar traject zou zijn) werd het eerste alternatief, namelijk de plaatsing van het kunstwerk op de rotonde Dorpsstraat in Bakel, nader besproken.

Thijs van Kimmenade stemde in met dit alternatief. Technisch-financiële zaken ten gevolge van de verplaatsing van de bewegwijzering en gevolgen voor de openbare verlichting werden samen met aspecten als zichtbaarheid, beplanting, bebording ed. besproken. In de matrix werd geadviseerd de herplaatsing te overleggen met de belangrijkste stakeholders, waaronder de ondernemer die het groen op de eerder heringerichte rotonde sponsorde.

Het college van Gemert-Bakel stemde op 12 juli 2022 in met het voorstel om het proces voor plaatsing van De Stoelen op rotonde Dorpsstraat in gang te zetten.

Omissie in de matrix

In de matrix die Kunstloc Brabant op verzoek van wethouder Claassen in samenspraak met gemeente Gemert-Bakel opstelde was het kunstwerk van Martien Hendriks niet opgenomen. De kunstenaar werd formeel bovendien niet op de hoogte gesteld van het voornemen tot plaatsing en om zijn visie daarop gevraagd. Dat is een omissie.

In de aanloop naar het opstellen van de matrix meldde kunstenaar Thijs van Kimmenade bij Kunstloc Brabant dat er zich een gedenkteken in de groenstrook aan de rand van de beoogde nieuwe kunstlocatie voor de Stoelen bevond. Hij stelde dat als beide ruimtelijke elementen elkaar visueel of anderszins zouden verstoren, hij van de locatie als optie voor herplaatsing zou afzien. Op verzoek van Kunstloc Brabant is de situatie ter plaatse door Van Kimmenade visueel beoordeeld. Na het locatiebezoek was zijn oordeel dat beide werken elkaar op geen enkele wijze zouden verstoren. De overige beschikbare informatie gaf geen aanleiding om de visie van Van Kimmenade te weerspreken.

De maker van het monument had echter in dit stadium als direct betrokkene bij het opstellen van de matrix moeten worden gehoord. En het monument had expliciet opgenomen moeten worden in de analyse, in plaats van de algemene opmerking onder 'draagvlak' dat "Een goede afstemming met de direct betrokken noodzakelijk is om draagvlak te krijgen voor deze ingreep".

Het is terecht dat de kunstenaar zich bij gemeente Gemert-Bakel meldt, omdat hij formeel niet op de hoogte gesteld werd van het voornemen tot plaatsing van De Stoelen in de nabijheid van de locatie waar het bevrijdingsmonument zich bevindt. In het gesprek met Kunstloc Brabant op 17 mei 2023 geeft Hendriks te kennen wel voordien contact te hebben gehad met Pictoright om te informeren naar zijn rechtspositie toen hem ter ore kwam dat de rotonde aangewezen was als mogelijke locatie voor het beeld van Van Kimmenade. Omdat de gemeente zich uiteindelijk niet bij Hendriks meldde, zijn door de kunstenaar verder geen stappen ondernomen. Hij verneemt uiteindelijk pas later in de pers dat wel degelijk een besluit tot plaatsing genomen is.

Dit advies, dd 18-05-2023, beziet nu de situatie op en rond rotonde Dorpsstraat/Helmondsestraat opnieuw, nu nadrukkelijk in de context van de aanwezigheid van het kunstwerk van Martien Hendriks. Indachtig de auteurswet uit 1912 en de daaruit voortvloeiende persoonlijkheidsrechten, is expliciet gekeken naar de mogelijkheid van aantasting van het kunstwerk van Martien Hendriks indien het kunstwerk van Thijs van Kimmenade op de rotonde aan de Dorpsstraat zou worden geplaatst.

Aard van het bezwaar

Het schriftelijke bezwaar van dhr. Hendriks voorziet niet in een situatieschets en een ruimtelijke analyse en onderbouwt niet op welke wijze en in welke mate de plaatsing van het kunstwerk van Thijs van Kimmenade zijn monument aantast. Bijvoorbeeld of bepaalde elementen niet meer goed zichtbaar zouden zijn of dat de beleving en/of uitstraling van het kunstwerk op enige wijze zou worden aangetast. De inhoud van de correspondentie geeft geen concrete argumenten waarom het monument in de gewijzigde situatie niet meer op de kunstlocatie tot zijn recht zou komen.

Mogelijk is dat in het gesprek met dhr Gert-Jan Willems van gemeente Gemert-Bakel wel ter sprake gekomen. In het gesprek met Kunstloc Brabant op 17 mei 2023 geeft Hendriks aan dat twee sculpturen op de locatie bij de entree van het dorp wat hem betreft teveel van het goede is. En dat daardoor sprake is van aantasting van zijn werk. Hij herhaalt dat het werk van Van Kimmenade naar zijn mening het best tot zijn recht komt op de oude locatie op het Wilbertsplein, zelfs in de nieuwe, heringerichte situatie zou het daar beter staan dan op de rotonde Dorpsstraat/Helmondseweg. De kunstenaar verzet zich tegen plaatsing van het werk op de rotonde.

Formele gegevens 'De Stoelen':

Thijs van Kimmenade

De Stoelen (een monument voor Bakel, Milheeze en de Rips), 1994

Bakel, Wilbertsplein

Afmeting totaal: 250 x 250 x 450 cm

Sokkel: hoogte 75

Stoelen: 112,5 x 75 x 375 cm

Sculptuur en sokkel zijn van geschoopeerd en gelakt staal

Onder de sokkel zijn vier poeren geschroefd

Het beeld is site specific. Het ensemble van sokkel en beeld werd in opdracht van gemeente Gemert-Bakel door kunstenaar speciaal voor het Wilbertsplein vervaardigd en is daar weloverwogen in de toenmalige ruimtelijke context geplaatst in de nabijheid van de Willibrorduskerk op de locatie waar het voormalige gemeentehuis van Bakel zich bevond. Het ontwerp van kunstenaar Thijs van Kimmenade is een monument voor de drie kerkdorpen Bakel, Milheeze en de Rips. Met de komst van het beeld werd het plein op instructie van de kunstenaar in nauw overleg met de gemeente van storende visuele elementen (oa bebording) ontdaan. De toenmalige burgemeester Henk van Beers was persoonlijk nauw bij de totstandkoming van het kunstwerk.

De kunstenaar nam het thema siamese stoelen als uitgangspunt voor het ontwerp. Daarmee stelde hij veelvuldig in Nederland ten toon, maar ook in het buitenland zoals in Duitsland, België en Hongarije (de Biennale in Boedapest). Het was voor de kunstenaar, die woont in Milheeze, bijzonder en eervol om een van zijn centrale thema's voor de gemeente in het groot te mogen verbeelden. Het werk wordt in het oeuvre van de kunstenaar tot een van de belangrijke werken (de zgn. sleutelwerken) gerekend die exemplarisch zijn voor het oeuvre als geheel.

Het werk verbeeldt drie samengegroeide stoelen, die symbool staan voor de drie kerkdorpen. De kerkdorpen zijn op deze manier één geworden; een eenwording die letterlijk gestoeld is op samenwerking. Eronder bevindt zich op zithoogte een stalen sokkel. Die tilt het beeld op van het maaiveld en maakt het visueel groter. De plaats, vooraan de weg, is nauwkeurig bepaald, namelijk zodanig dat automobilisten er schuin tegenop kijken. Ten opzichte van de kerk lijkt het beeld daardoor groter dan het feitelijk is. Zo vormt het beeld op het plein een tegenhanger met de kerk, de basis van de kerkdorpen. Beeld en kerk zijn door het gebruik van de sokkel voor gebruikers van het plein en voorbijgangers visueel meer in evenwicht.

(Ter vergelijking: bij een ander, verwant beeld van de kunstenaar in een plantsoen aan de Barbarossastraat in Nijmegen wordt de relatie met de gebouwde omgeving niet gelegd en hebben de Siamese Stoelen -twee in dit geval- géén sokkel. Zoals de meeste beelden van de kunstenaar geen sokkel hebben.)

Het plein is bovendien de plek waar voorheen het gemeentehuis van Bakel stond, symbool van samenwerking in de lokale gemeenschap en democratie. Het kunstwerk verbindt zich op deze plaats met het geheugen van de plek en met de lokale cultuurhistorie.

Kinderen kunnen erop klimmen, fietsers kunnen erop zitten, hun boterhammen verorberen en hun kaart uitspreiden. Het werk op het plein vormt het ijkpunt op de fietsroute en vervult in die hoedanigheid een functie op het plein. Het is een plek van verpozing, ontmoeting en oriëntatie.

Beschrijving van het Bevrijdingsmonument van Martien Hendriks

(bron: <https://www.4en5mei.nl/oorlogsmonumenten/zoeken/3175/bakel-bevrijdingsmonument>) Het monument van Martien Hendriks dateert uit 1995 en herinnert aan 50 jaar bevrijding. Het bevrijdingsmonument in Bakel bestaat uit drie gebogen, aan de binnenzijde hoogglans gepolijste rvs-staanders die een anderhalve ton wegende hardstenen bol omhoog houden. Daarnaast hangt sinds 2008 een hoogglans gepolijst RVS lint waaruit een tekst gesneden is en dat bevestigd is aan drie hardstenen zuilen.

De tekst op het lint luidt: 'VRIJHEID GEEFT WAT TE DOEN'

Kunstenaar Martien Hendriks omschreef de achterliggende gedachte van het ontwerp als volgt: 'Onze vrijheid is gebaseerd op democratische principes en universele waarden. In dit verband bekende gezegden en drie-eenheden zijn: Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap en Geloof, Hoop en Liefde. Wereldwijd blijkt vrijheid relatief en dat vergt dus een inspanning. De hardstenen bol symboliseert de werldebol, als metafoor voor de organische mensenmassa of samenleving. De drie rvs-staanders verzinnebeelden de drie-eenheden die het organisme samenleving torsen; de democratische principes en universele waarden. De naar elkaar gerichte gepolijste zijden verbeelden hun onderlinge reflectie of dialoog. De staanders torsen als het ware de samenleving, zij buigen door in verdrukking door structureel geweld.'

Uit een hoogglans gepolijst rvs-lint is de tekst VRIJHEID GEEFT WAT TE DOEN gesneden. Dit kan volgens de kunstenaar worden gezien als een demonstratief spandoek en een spiegel die de lezer wordt voorgehouden. Het lint is bevestigd aan drie hardstenen zuilen, welke een metafoor zijn voor drie gecultiveerde elementen uit de samenleving. Drie rvs-dragers in het monument staan voor de drie-eenheden.

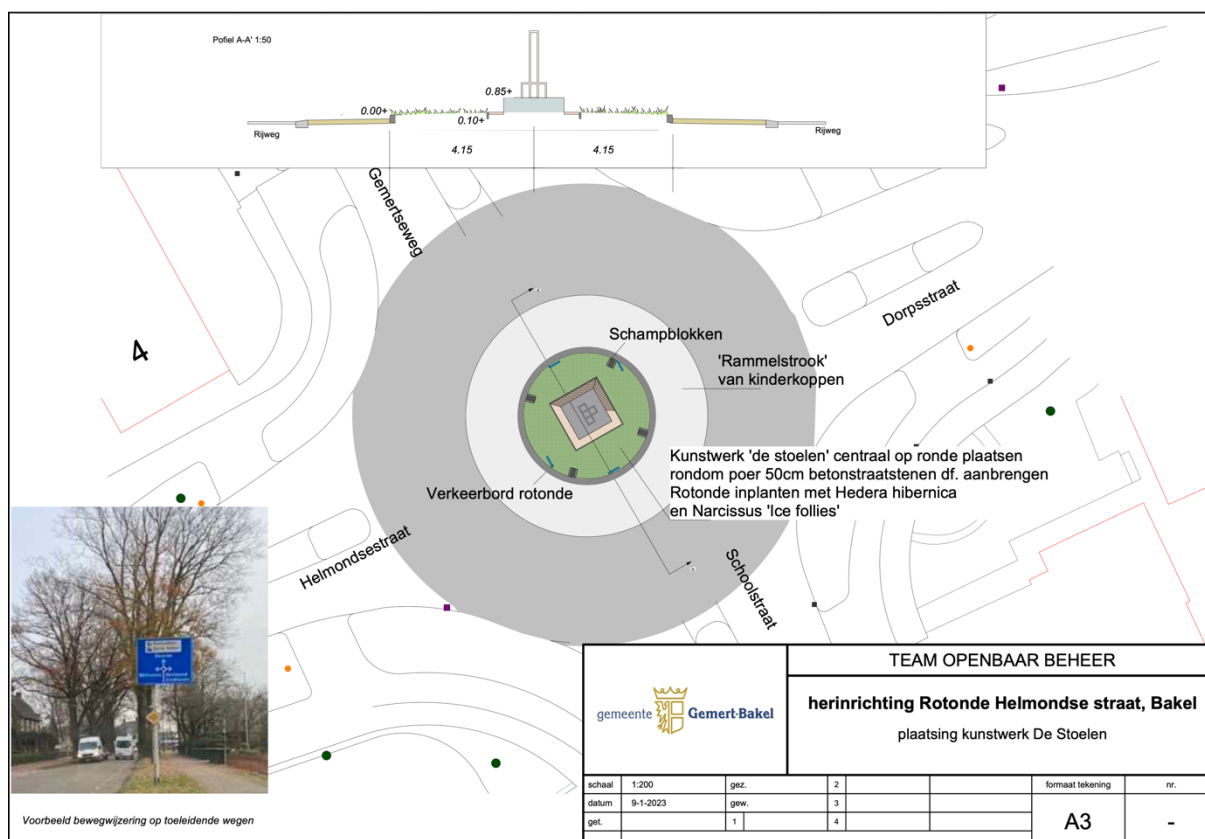

Ruimtelijke analyse

De analyse is gebaseerd op locatiebezoeken, additioneel fotomateriaal, een ontwerp-tekening, een bovenaanzicht (Google Maps), het gesprek met kunstenaar Martien Hendriks en collegiaal advies van adviseur Kunst en Samenleving Liesbeth Jans van Kunstloc Brabant.

De rotonde Dorpsstraat/Helmondsestraat reguleert de lokale en doorgaande verkeersstromen tussen de kernen Helmond, Bakel, Milheeze en Gemert op een druk kruispunt van wegen (Helmondsestraat, Dorpsstraat, Schoolstraat en Gemertseweg). De rotonde fungeert als een belangrijke entree naar het centrum van Bakel. De attentie van de verkeersdeelnemer die de kunstlocatie nadert is vanwege de hoeveelheid passeerbewegingen van langzaam en snel verkeer eerst en vooral gericht op de andere verkeersdeelnemers.

Het werk van Thijs van Kimmenade op de rotonde zal zich het sterkst openbaren van op enige afstand voor het oprijden van de rotonde. Voor het verkeer dat de rotonde nadert heeft het beeld een zekere, maar ook, door de omvang, de transparantie van de constructie en de kleurstelling, een bescheiden bakenfunctie. Indien het werk niet centraal in de ruimte zou worden gesitueerd, en het niet op de verhoogde grijze metalen sokkel zou worden geplaatst (75 cm hoogte), zou het werk in de drukte van het verkeer en andere visuele elementen (bebording, beplanting, etc) een zeer geringe attentiewaarde krijgen. Nu zal het werk mogen rekenen op een bescheiden, maar niet afleidende aanwezigheid.

Het kunstwerk van Martien Hendriks bevindt zich in de luwte van de verkeersbewegingen op de rotonde in de groenstrook. Aan de rand van de open ruimte die begrensd wordt door de bebouwing aan de Dorpsstraat en de Helmondse straat, is op ruime afstand van het eiland in het hart van de rotonde in de groenstrook door de kunstenaar een eigen plek gecreëerd waarop het bevrijdingsmonument werd geplaatst. De plek is ten opzichte

van het trottoir licht verhoogd en is met rode klinkers bestraat, waarmee de plek zich onderscheidt van het aangrenzende, met grijze betonnen stoeptegels geplaveide trottoir, het met rode tegels geplaveide fietspad en de geasfalteerde rijbaan voor het snelverkeer. Het met klinkers bestrate pleintje heeft in het centrum een met kinderkoppen aangeduide cirkel die de ruimte tussen de stalen elementen vult.

Een ronde betongrijze kunststof bloembak -met goudgele bloemen- aan de rechtervoorzijde van het beeld begrenst het pleintje aan de voorzijde.

De opvallend gekleurde banen (rood, wit en blauw) op de kopse kant van de gebogen, naar buiten hellende en aan de binnenzijde gepolijste stalen vlakken vallen weliswaar op, maar 'rijmen' visueel met de witgeschilderde kozijnen en het balkon van het achterliggende woonblok en met het felle rood van een deel van het houtwerk van Ruitersport zadelmakerij Verhoeven aan Dorpsstraat nummer 6, ter linkerzijde van het kunstwerk. Het zijn vooral de gebogen lijnen van de RVS staanders en de monumentale hardstenen bol bovenin het werk, die samen met de halfronde haag de meeste aandacht vragen. Die gebogen lijnen worden weerspiegeld in het gebogen RVS tekstlint aan de buitenrand van het met gebakken klinkers bestrate ronde pleintje. Ook sluiten ze aan bij de licht verhoogde natuurstenen cirkelvormige sokkel waarop het kunstwerk rust.

Het kunstwerk markeert een plek van herinnering en samenkomst. Het manifesteert zich door de beslotenheid van de hagen, de monumentale boom en de achterliggende woningen het sterkst voor de fietser en de voetganger die -als enige verkeersdeelnemer op die plek- de mogelijkheid heeft zonder gevaar de snelheid te verlagen om bij het werk stil te staan om de tekstregel naast de sculptuur te lezen en het werk als geheel beter te kunnen aanschouwen. Links naast het monument is een bankje geplaatst. Het monument is bovendien een plek van herdenking en, zij het beperkt van omvang, ook een plek van samenkomst. Sinds de gemeentelijke herindeling in 1997 wordt bij het monument geen jaarlijkse herdenkingsplechtigheid meer gehouden. De hoofdlocatie van herdenking is op het Ridderplein in Gemert bij het oorlogsmonument. Hierdoor nam het begrip voor de betekenis af, wat de aanleiding was om het monument herkenbaarder te maken. Daarom is aan het monument een tekst toegevoegd. Deze toevoeging is op 16 april 2008 onthuld.

Het monument heeft visueel in de openbare ruimte een bescheiden bakenfunctie. Het werk zal zich met name openbaren nadat de afslag naar de Dorpsstraat richting de kern van Bakel en het Wilbertsplein genomen is. Dat heeft te maken met de positionering aan de rand van de open ruimte, nabij een monumentale boom en relatief dicht bij de aangrenzende bebouwing. Oprijdend vanuit de Schoolstraat is het werk aan de rechterzijde eveneens goed zichtbaar.

Oude situatie in 2016, voor de reconstructie in april 2021, met verhoogde rand bakstenen rand en hoge begroeiing in het hart van de rotonde.

Bovenaanzicht ruimtelijke situatie

Zoals het gebied in het hart van de rotonde (de beoogde locatie van 'De Stoelen') als een eiland door de rijbaan ingesloten wordt, wordt ook het monument van Martien Hendriks visueel aan de achterzijde ingesloten door de halfronde haag die het met klinkers bestrate pleintje omzoomt. Die halve cirkel wordt aan de voorzijde visueel gesloten door de haag die op deze locatie de rijbaan scheidt van het fietspad, het fietspad en het trottoir. Zo bevindt het monument zich visueel ook op een eigen, afgescheiden plek.

De kunstwerken staan visueel elk in hun eigen ruimte.
(zie afbeelding met markeringen in wit)

Bovenaanzicht belemmering van het zicht op het monument (arcering, bij benadering)

In de huidige situatie (vanaf april 2021) heeft het eiland binnen de rotonde een beplanting van maximaal -naar schatting- 60 tot 70 cm hoogte en staan er vier reclame-uitingen en lage verkeersborden (rotonde borden).

In de nieuwe situatie verdwijnen de reclame-uitingen en worden de rotondeborden zo laag en zo klein als wettelijk is toegestaan. De sokkel van 'De Stoelen' heeft een hoogte van 75 cm en staat op een rand van 10cm, in totaal is de hoogte maximaal 85 cm. De sculptuur zelf, de stoelen, heeft een hoogte van 375 cm en een breedte van maximaal 112,5 cm, maar is vanwege de transparantie nauwelijks een visuele belemmering.

Conclusie: in de nieuwe situatie wordt het zicht op het bevrijdingsmonument niet extra belemmerd.

standpunt links van de zone met enige belemmering van het zicht op het monument

standpunt rechts van de zone met enige belemmering van het zicht op het monument

Conclusie en aanbeveling

Indien de plaatsing van 'De Stoelen' van Thijs van Kimmenade op de rotonde Dorpsstraat/Helmondsestraat conform de huidige plannen wordt uitgevoerd, ziet Kunstloc Brabant geen redenen tot bezwaar. Er lijkt op basis van de aangeleverde achtergrondinformatie, locatiebezoeken en het gesprek met kunstenaar Martien Hendriks dd. 17 mei 2023 geen sprake te zijn van aantasting van het monument van Martien Hendriks die de eer of de naam van de maker of zijn waarde benadelen. De plaatsing van het kunstwerk van Thijs van Kimmenade veroorzaakt geen noemenswaardige belemmering van het zicht op het werk van Martien Hendriks, noch is het van invloed op het gebruik en de betekenis van de plek als 'lieu de mémoire'. De kunstwerken staan visueel elk in hun eigen ruimte. Beide kunstwerken doen geen afbreuk aan elkaar.

In de afwegingsmatrix van mei 2022, gebruikt als onderlegger voor het gesprek tussen Gemeente Gemert-Bakel en kunstenaar Thijs van Kimmenade, zou het veld 'draagvlak' in de matrix op basis van de inbreng van dhr. Martien Hendriks een negatieve beoordeling hebben gekregen. De rotonde Dorpsstraat/Helmondsestraat zou, samen met het Wilbertsplein, niettemin als voorkeurslocatie naar voren zijn gekomen en als dusdanig zijn besproken.

Kunstenaar Martien Hendriks meldde in het gesprek op 17 mei dat hij zich tegen de plaatsing van het werk van Van Kimmenade op de rotonde zal blijven verzetten.

Het herzien van het proces, en het heropenen van het gesprek over alternatieve locaties voor 'De Stoelen' is door het overlijden van kunstenaar Thijs van Kimmenade in januari van dit jaar onmogelijk geworden. Zoon en dochter van dhr Van Kimmenade zijn als erven nu de rechthebbenden. De dochter spreekt namens de erven uit de gang van zaken te betreuren, en stelt zich desgevraagd op het standpunt dat herplaatsing in dit stadium in de eerste plaats een zaak is tussen de eigenaar, gemeente Gemert-Bakel, en de bezwaarmaker. Ze spreekt de hoop uit dat, nadat haar vader afzag van een rechtsgang naar aanleiding van de situatie op het Wilbertsplein onder toezegging dat het werk een nieuwe plek zou krijgen op de rotonde Dorpsstraat/Helmondsestraat, de plaatsing op die locatie daadwerkelijk doorgang vindt.

Kunstloc Brabant beveelt aan om bij de voorgenomen herinrichting met een verkeerskundige kritisch naar de plaatsing van de verkeerssignalering te kijken, met name in de onmiddellijke nabijheid van het monument van Martien Hendriks, zodat de zichtlijnen naar dit werk zo min mogelijk worden verstoord. Dat geldt ook voor de reeds geplaatste bebording. Daar valt -de verkeersveiligheid in acht genomen- met een betere plaatsing mogelijk winst te behalen, zodat het werk optimaal tot zijn recht kan komen.

*Bas Veldhuizen, adviseur beeldende kunst
Kunstloc Brabant*

Tilburg, 22 mei 2023